

УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА ОУН ПІД ПРОТЕКТОРАТОМ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ – МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

В статті аналізується прагнення українських націоналістів створити Українську державу влітку 1941 р, висвітлюється позиції німецьких керівних кіл до проблеми української державності, та розглядаються деяких аспектів питання проголошення Української держави 30 червня 1941 р.

В статье анализируется намерение украинских националистов создать Украинское государство летом 1941 г., демонстрируются позиции руководящих кругов Германии к проблеме украинской государственности, рассматриваются некоторые аспекты вопроса провозглашения Украинского государства 30 июня 1941 г.

In the article is analyzed the intention of the Ukrainian nationalists to create the Ukrainian State in the summer 1941, is shown the position of the German government to the problem of the Ukrainian State organization, are examined some aspects of the proclamation of the Ukrainian State on the 30th June 1940

Питання про можливість утворення української держави під протекторатом Третього Рейху вже в 1941 році досить гостро стоїть в сучасній історичній науці, особливо зараз, коли йде переосмислення вітчизняної історії. Можна з впевненістю сказати, що це один з найбільш суперечливих моментів в історії України.

Разом з цим, в історіографії цій проблемі увага, нажаль, майже не приділяється. Більшість українських дослідників притримується думки про те, що Німеччина принципово не розглядала питання утворення незалежної української держави, ні в якому разі, та ні за яких обставин. При роботі над статтею автор переважно зпивався на документальні збірники, мемуари та щоденники, та деякі монографії. Повний список літератури та джерел, використаних автором, наведено в кінці статті.

Метою статті є аналіз прагнень українських націоналістів до створення української держави та встановлення можливості цього влітку 1941 р., висвітлення позиції німецьких керівних кіл до проблеми української державності, та розгляд деяких аспектів питання проголошення Української держави 30 червня 1941 р.

Головним носієм ідеї української державності була ОУН. У серпні 1939 р. на Другому Великому зборі ОУН в Римі основним змістом програми ОУН було проголошено боротьбу за самостійну соборну Українську державу [13, с.310]. Нажаль, в цей без перебільшення доленосний час, ОУН переживала розкол: вагажки двох крил ОУН С. Бандера та А. Мельник не могли порозумітись між собою, тому найбільш впливова організація українських націоналістів не виступала єдиним фронтом. Проте, обидві групи співпрацювали з нацистами.

Послідовники А. Мельника і С. Бандери по-різному поводитися у спілкуванні з керівними колами Третього Рейху. Перші, мельниківці, були переважно емігрантами середнього і старшого віку, більш досвідченими та знаючими умови життя в інших країнах. Другі, бандерівці, були більш молоді вихідці з Західної України, і тому на своїй землі, навіть в умовах окупації, поводити себе упевнено і незалежно. Ця різниця не абсолютна, але подібне узагальнення є, на наш погляд, коректним.

Характерно, що обидва крила ОУН поклали свої надії на довготривалу радянсько-німецьку війну, пов'язуючи з нею нові перспективи для вирішення української проблеми. Напередодні нападу на СРСР провідники ОУН надіслали керівництву Третього Рейху меморандуми, в яких розглядалось проблема майбутньої української держави [12, с.8]. У меморандумі ОУН(М) ставилося питання про утворення Української держави з кордонами від гирла Дунаю на заході до Волги на північному сході і Головного Кавказького хребта на південному сході. Ця держава повинна була дістати такий самий політичний устрій, як Німеччина [Там же]. Відразу зауважимо, що Особисто у автора викликає сумнівів здоровий глузд А. Мельника: щоб досягти етнічної однорідності держави, яка істотно перевищувала територію УРСР, А. Мельник закликав нацистів здійснити примусове переселення мільйонних мас етнічних українців з Далекого Сходу і Сибіру. Не зрозуміло, якою він бачив організацію цього процесу. Однак в кінцевій перемозі Німеччини А. Мельник, виходячи з цього, не сумнівався.

Меморандум С. Бандери, надісланий Гітлеру 23 червня 1941 р., був іншого змісту. Маючи в Західній Україні розвинену підпільну мережу, ОУН(Б) у боротьбі за національну державність покладалася передусім на власні сили. Відносини з Німеччиною вона розглядала як союзницькі. Гітлера попереджали(!): німецьких солдатів вігатимуть в Україні як визволителів, але ставлення зміниться, якщо національна державність не буде відновлена. Характерно, що чи не вперше українські націоналісти визнали, що державність радянського зрака була кроком уперед порівняно зі становищем українців в Російській імперії [12, с.9]. В окремих розділах меморандуму обґрунтовувалися політичні, економічні і військові аспекти утвердження незалежності України. Передчасних питань про кордони ОУН(Б) не ставила, але прагнула довести, що утвердження справді незалежної України – у власних інтересах Німеччини. В цілому, на наш погляд, така постановка питання дивує – лідер невеликої підпільної групки націоналістів однієї з республік СРСР, звертається до керівництва найбільш впливової держави в Європі та навіть диктує їй свої умови та вказує, як той потрібно поводитись. Цікаво, що жоден з інших націоналістичних сателітів Рейху не дозволяв собі такого, навіть такі неординарні та впливові особи, як Л. Дегрелль в Бельгії, А. Мусерт в Голландії та Х. Сима в Румунії.

Оцінюючи меморандуми ОУН(М) і ОУН(Б), слід мати на увазі, що вищі керівники Третього Рейху обгрунтовано вважали, що українські націоналісти, тобто ОУН, не мали великої політичної ваги [12, с.9]. Німці просто губились у великій кількості різних українських організацій та комітетів. Саме з цього німці і виходили, що цілком зрозуміло, якщо прийняти до уваги, що бандерівці та мельниківці як раз в цей час не могли порозумітись між собою. Меморандуми до Гітлера не потрапили, однак відомо, що меморандум Бандери потрапив до рейхсфюрера СС Г. Гімmlера, А. Розенберга та міністерства закордонних справ Німеччини. На міністра закордонних справ Й. Ріббентропа було покладене вирішення питання як і наскільки він повинен ознайомити фюрера з цим меморандумом [1, с.76]. Очевидно Ріббентроп не знайшов в цьому меморандумі щось дійсно важливого для уваги Гітлера (да і чи міг зацікавити Гітлера примітивний містечковий сепаратизм ОУН?) і тому так і не доповів йому (автору незрозуміло, чому багато сучасних українських істориків дійсно впевнені, що Гітлеру більш нічим було зайнятись перед нападом на СРСР, як не прискіпливим аналізом меморандумів ОУН, примиренням обох груп та проблемою майбутньої української держави?).

Відмітимо, що деяку увагу німці звертали лише на окремі емігрантські кола (наприклад, гетьман П. Скоропадського та його оточення), які мали за собою історичне минуле, але також не користувалися підтримкою українського населення. Характерно, що Скоропадського фінансово підтримувало міністерство закордонних справ Німеччини, але військова розвідка – Абвер – відмовилась з ним співпрацювати, як раз з-за відсутності впливу Скоропадського на українське населення [6, с.52].

Актуальним є питання – чим була викликана поява вищезгаданих меморандумів ОУН? На наш погляд, безсумнівно, надією на те, що Німеччина поставить їх авторів до влади в Україні після повалення СРСР. Тільки цим і пояснюється така «дипломатична» активність обох оунівських груп. Можливо такі сподівання були і не безпідставними. Завдяки контактам та співпраці з Абвером та СД обидві групи мали деякий «авторитет» серед німецького керівництва, хоча і досить невеликий. Однак про співпрацю з українськими націоналістами думали і високі посадові особи Третього Рейху. Один з найбільш авторитетних теоретиків націонал-соціалізму, за походженням прибалтійський німець, А. Розенберг доводив, що німці в боротьбі з російським імперіалізмом повинні спиратися на пригноблені Росією народи. Особливо важливим союзником Німеччини він вважав Україну. З власної ініціативи Розенберг спілкувався з діячами української еміграції і запевняв їх, що Німеччина в слушний час надасть допомогу у творенні незалежної України. У розмовах Розенберга з українськими емігрантами в 1941 р. уламки Радянського Союзу, в усякому разі Україна, виглядали як союзні з Німеччиною держави. Розуміючи досить незвичайний стан у німецькій правлячій верхівці, коли кожен з керівників того чи іншого відомства розробляв свої плани, а потім повинен був захистити їх перед фюрером, можна погодитись, що Розенберг дійсно намагався сприяти створенню української держави. Цікаво, що аналізуючи чисельні меморандуми та доповідні записки Розенберга мимоволі робиться висновок, що останній дуже позитивно ставився до самої ідеї української державності, якщо, звісно, ця держава буде союзницею Німеччини [8, с.92; 9, с.763-764]. Це помітив навіть М. Борман, який відмітив: «Часто складається враження, що Розенбергу дуже подобаються українці; він хоче також значно збільшити стару Україну» [1, с.368]. За влучним виразом французького публіциста Р. Карп'є, Україні, якій в меморандумі Розенберга від 2 квітня 1941 р., планувалось надати найширшу національну автономію та ввести до союзу причорноморських держав, надавалась подвійна місія: «почесний обов'язок годувати Рейх та обов'язок бути постійною загрозою для Москви» [7, с.179]. Проте, майже всі дослідники при аналізі цього питання забувають, що йшла важка війна, на першому місці для Гітлера стояли проблеми військової стратегії та економіки, а все інше, на його думку, можна буде розібрати після переможного закінчення війни [13, с.314].

Відомо, що на цей час А. Гітлер уже встиг створити дві маріонеткові держави – Словаччину і Хорватію. Маючи перед собою такий приклад, С. Бандера в своєму меморандумі просив не порівнювати Україну з цими двома країнами. На його думку, Україна мала особливе значення, оскільки переважала ці країни за площею та чисельністю населення. Це дійсно так, але, на наш погляд, суть питання далеко не в цьому. Головна відміна України від цих двох країн в тому, що ні Чехословаччина, ні Югославія не проводили жорсткої ідеологічної обробки населення цих регіонів. А в Україні? Тут склалась зовсім інша ситуація. Переважна більшість населення була вихована в кращих традиціях комуністичної ідеології та інтернаціоналізму. Щоб там не говорили, але факт лишається фактом – населення центральних, південних, східних регіонів України в цілому підтримувало радянську владу. І як могло мріяти про незалежність покоління, яке виросло при радянській владі та ніякої іншої ідеології не знало? За свідченням заступника командира Північної похідної групи ОУН Л. Павлишина в східних областях «люди не розуміли, чого націоналісти хочуть від них, бо крім Радянської влади, все інше їм було чуже і вороже... Неприязнь місцевого населення до націоналістів була однією з причин загибелі трьох похідних груп ОУН» [6, с.178]. Подібних тверджень дуже багато. Колишній член ОУН(Б) І. Мітринга побувавши з похідними групами на сході України переконався у відсутності широкої підтримки програми ОУН(Б). І дійсно, частка української інтелігенції, яка підтримувала націоналістичні ідеї в Радянській Україні була дійсно невеликою. Але в Західній Україні була дещо інша ситуація, ці території лише два роки перебували в складі СРСР, їх населення ще не втратило національної однорідності та свідомості, націоналісти мали тут певну підтримку. Однак чи було це переважачим в рамках всієї території України?

Ще у травні 1941 року провід ОУН(Б) розповсюдив «політичні вказівки» для своїх структур, у яких, зокрема, зазначалося: «На звільнених від московсько-більшовицької окупації частинах української землі, не

ждучи ні на що, ОУН проголошує відразу Українську державу, встановлює владу». З початком війни до Львова, Києва, Дніпропетровська, Одеси рушили три похідні групи загальною кількістю від 1200 до 5000 осіб. Ці групи рухались за фронтовими німецькими частинами, їхнім завданням було пропагувати по містах і селах ідею самостійної України та організувати цивільну адміністрацію – органи місцевого самоуправління і поліцію. Відмітимо, що ці групи були створені за домовленістю з німецьким командуванням, інакше як ще пояснити факт пересування у фронтових умовах великих груп молодих чоловіків? Крім того, вони допомагали німцям підбирати кадри на керівні посади в містах та селах, виступали в ролі перекладачів тощо [2, с.90].

30 червня 1941 року сталася подія, яка і до цього часу викликає суперечки в українському суспільстві та наукових колах: у Львові ОУН(Б) проголосила Акт відновлення Української держави та Уряд України. За текстом цього Акту Українська державність відновлювалась лише на західноукраїнських землях, а уряд так і називався – Крайове правління західних областей України. Причому, не з волі українського народу, а тільки з волі ОУН і С. Бандери. І тільки пізніше стали стверджувати, що 30 червня 1941 року була відновлена Українська держава на всій українській території. Сформований Я. Стецьком уряд почав втілювати у життя сценарій державотворення, розроблений ще напередодні війни у Кракові (цікаво, що Я. Стецько рахувався на службі у армійській розвідці в штабі 17-ї армії Вермахту, в цей день він мав обов'язкове доручення виїхати до Холма, якого він не виконав [1, с.167]). Сучасний український історик П. Брицький ставить під сумнів легітимність цього уряду, оскільки проголошений він був лише однією політичною організацією, без огляду на всі інші українські політичні сили [2, с.92].

В Акті 30 червня 1941 р. був такий пункт: «Новоповстаюча Українська Держава буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною Великою Німеччиною, що під проводом вождя Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі і світі та допомагає Українському народові визволитися з московської окупації». Цей пункт ніяк не підтверджує тези ОУН-УПА, котра з'явилася пізніше, «про боротьбу на два фронти, проти двох імперіалізмів». В тих умовах українські націоналісти могли розглядати створену ними державу або як цілком підлеглу Третьому рейху, або незалежну і союзну йому. Однак, незрозуміло, як С. Бандера планував зберегти незалежність в умовах німецької окупації. Можливо, він бачив себе таким собі «маленьким фюрером», на зразок хорватського лідера А. Павелича, забуваючи, що останній мав широку підтримку серед хорватів, а Бандера міг сподіватись лише на невеличку купку своїх прихильників серед населення Західної України.

Майже ніде не згадується наступний факт: випадково присутній на цій події представник Абверу доктор Г. Кох зрозумівши, що відбувається, попросив слова і звернувся до присутніх: «Війська Адольфа Гітлера захопили країну..., першочерговим завданням українців є зберігати спокій та... знову взятися до праці. Зараз йде війна і політикою в жодному разі займатися не можна. Наказувати можуть лише Німецькі збройні сили». Кох закінчив свою промову словами «Зіг хайль» за фюрера, до чого захоплено приєднались головуючий (бургомістр Львова Ю. Полянський) та збори [1, с.167].

С. Бандера і Я. Стецько сподівалися, що відновлювана Українська держава зможе тісно співпрацювати з Німеччиною. Повторимо, певні німецькі кола також не відкидали такої можливості. Цікаво, що фюрер не заперечив Розенбергу, коли той на нараді 16 липня пропонував: «...в Україні нам треба буде дозволити певне культурне піклування, підняти історичну свідомість українців, відкрити в Києві університет, розвинути деякий потяг до незалежності» (тут явний натяк на недавню подію – Акт 30 червня) [12, с.13]. Не заперечував і друга особа в нацистській Німеччині Г. Геринг, однак він звернув увагу на тимчасову передчасність таких дій в умовах війни: «спочатку... забезпечити себе продовольством, а до всього іншого справа дійде набагато пізніше» [8, с.514].

Проте, чи можливо було в тих умовах сподіватись на швидке постання української держави? На це впевнено можна відповісти – ні! Не маючи ні ефективного чиновного апарату (націоналістичний ідеолог П. Мірчук писав про мізерний «інтелектуальний багаж» та таку ж політосвіту багатьох членів ОУН(Б) та похідних груп [6, с.178]), силових структур (окрім звичайно, стихійно створених поліцейських формувань), ні війська (окрім батальйонів «Нахтігаль» та «Роланд»)? І найбільш головне – не маючи масової народної підтримки. Якою бачили свою майбутню державу бандерівці? Чи вони забули, що всюди в Україні стояли німецькі гарнізони і що тільки за німецькими військами бандерівці змогли з'явитися в Україні? Характерно, що на відміну від Бандери, мельниківці та оточення Скоропадського з великою повагою відносилось до Німеччини, добре розуміючи, що без неї, без її грошей та силової підтримки їх можна буде викинути на смітник.

Аналіз надзвичайно цікавого документу – стенограми конференції ОУН(Б) у Львові від 18-19 липня 1941 р. дає підстави стверджувати, що бандерівці не мали жодної уяви про ситуацію на Сході України, а члени ОУН з Західної України – мало що знали про розкіл ОУН та відносини Бандери і Мельника, а де хто вірив, що «справжній провідник вийде зі східних земель» [1, с.181-191]. Відсутня була програма дій, відсутні підготовлені кадри. Як сказав один з виступаючих, відряджених з пропагандистської місією до Києва: «Бо приміром поїду до Києва – сам не знаю, що маю говорити» [Там же, с.182].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що, як це не дивно, але ідея української державності не знайшла б розуміння у переважній більшості населення України. Також можна зробити припущення, що С. Бандера не розумів цього, на відміну від більш досвідченого А. Мельника. Однак це чудово розуміли нацистські керівники. Цікаво, що в багатьох меморандумах, звітах, пропозиціях нацистських чиновників мова йде про знищення більшовицької ідеології та перевиховання населення колишніх радянських територій. Один з керівників СД в Україні констатував, що пропаганда націоналістів не дає жодного впливу

на молодь. «Українська молодь, – писав він – у своїй поведінці зберегла традиції, набуті в період радянської влади. Молодь потребує радикального перевиховання» [6, с.178]. В кінці липня представник міністерства закордонних справ при штабі 6-ї армії Вермахту писав в своєму звіті про стан в Східній Україні: «Тут інтенсивна радянська робота за 24 роки усунула усіх здатних до керівництва українців. Населення майже повсюду робить враження отупілого» (вище вже писалось про сподівання оунівців на нового провідника зі Сходу – Р.П.). Далі йдуть пропозиції про створення українського комітету і служби порядку. «Зараз це виглядає як єдиний шлях, щоб виховати українців для самоврядування і залучити до співпраці з новим європейським порядком» [1, с.202,204]. На наш погляд досить дивна позиція для представника міністерства закордонних справ, навряд чи він виносив би такі пропозиції та виказував думки, які б не співпадали з офіційною точкою зору міністерства та рейхсміністра.

Погодимось, що метою націоналістів було створення на окупованій Німеччиною території України національної держави, причому по принципу «тут і зараз». Однак, цю мету вони почали реалізовувати явочним порядком, щоб поставити керівників Третього Рейху перед доконаним фактом. Для німців, які й так довго терпіли самоуправство націоналістів це було вже занадто. Тим більше, що такого не дозволяли собі інші європейські колаборанти, навіть у регіонах з історично поширеним сепаратизмом – Валлонія, Фландрія, Бретань тощо. Цікаво, що в жодному випадку, коли Німеччина вдиралася в інші країни, під час бойових дій вона не створювала ніяких національних урядів у протывагу законно діючому уряду, на відміну від Радянського Союзу та Сталіна, який навпаки любляв цю справу (згадаємо хоча б уряд у О. Куусінена, утворений під час Радянсько-Фінської війни). Крім того ще пам'ятався норвезький приклад, коли місцевий «фюрер» В. Квіслінг, після початку вторгнення Вермахту, проголосив себе головою уряду; цей крок визвав обурення норвезької правлячої еліти і посилення опору, вже через кілька днів Гітлер відсторонив Квіслінга від влади [11, с.88-92]. Навряд чи досвідчений політик А. Гітлер хотів повторення норвезького сценарію з українським «квіслінгом».

Акт 30 червня 1941 року мав далеке відлуння, але оцінюється по-різному. Тоді навіть один з бойовиків ОУН(Б) назвав його «сміховарним державним будівництвом» [12, с.12]. За свідченням оунівця Е. Стахіва, «то був відверто проницький акт. Просто його не погодили з німцями, і тому німці були злі, що їх заскочили, і через п'ять днів заарештували Стецька, відпустили, а 15 вересня знов заарештували» [14, с.89].

Загалом, в цій ситуації, мабуть, найбільш здивувались німці. Західноукраїнські землі вони, природно, розглядали як складову частину колишньої Австроугорської імперії (не треба забувати, що Гітлер був австрійцем) та, мабуть, Польської держави. Тому, вони навіть особливо і не вникали в суть проблеми перебування українських земель в складі як Австро-Угорщини так і Другої Речі Посполитої. Виходячи з цього, події, що сталися потім цілком зрозумілі. Проте, ще десь близько півроку німецьке керівництво намагалось знайти порозуміння з Бандерою.

3 липня С. Бандеру викликали на розмову до Кракова. З німецького боку ці переговори досить компетентно проводив підстатсекретар уряду Генерал-Губернаторства Є. Кундт. Він виказав цілком слушні зауваження, що на той час Україна ще не була завойована, територія знаходилась в оперативному військовому підпорядкуванні і тому про ні яку адміністративну цивільну владу мова поки ще не йде. «Спочатку треба виграти війну з Советським Союзом» – зауважив Кундт [1, с.141]. На німецьку, цілком слушну думку, оскільки територію захопили німецькі збройні сили, то лише фюрер має право вирішувати що з нею буде на далі. Гіркою іронією для українців стали наступні слова Кундта: «Як далеко і яким чином фюрер сприйме думки не лише пана Бандери, бо меморандуми передали й багато інших українських політиків, залежить лише від фюрера». І далі: «... І інші українці боролися і жертвували..., могли б виставити такі самі претензії» [Там же, с.144]. Однак Бандера відмовлявся відкликати Акт 30 червня і, навіть, наполягав на тому, що ОУН(Б) є рівноправною стороною на «переговорах», які проводили з ним німецькі функціонери. «Державна самостійність України для обох сторін не підлягає дискусії», — заявив він 21 липня.

А 5 липня трапилась подія, яка, на наш погляд, безпідставно забута вітчизняними істориками. До українського народу з закликом будувати державу звернувся А. Мельник [Там же, с.150]. Тепер німці здивувались ще більше, а німецькі урядові чинники, за визнанням українських націоналістів, почали трактувати українців «як націю недозрілу» [Там же, с.181]. І розмови бандерівців про їх «участь у новому розподілі світу» [Там же, 202], нічого крім подиву німецького керівництва викликати не могли. Після цього ОУН(Б) розгорнуло терор проти мельниківців. Були вбиті О. Сенік та М. Сціборський. Подивившись на все це Гітлер зробив висновок, що українці «незадоволений та анархістичний» [Там же, с.404] народ та заборонив відкривати в Києві університет.

Від проголошення Акта 30 червня 1941 р. ОУН(Б) обрала тактику доконаних фактів. Свого часу така тактика допомогла Ю. Пілсудському відновити Польську державу в кордонах, які включали українські, білоруські і литовські етнічні землі. Але з нацистами тактика доконаних фактів не спрацювала. Німецькі спецслужби швидко заарештували все керівництво ОУН. Відомо, що принаймні до грудня 1941 року Бандера перебував в ув'язненні в Берліні, в тюрмі Гестапо, але в особливих, комфортних умовах, навіть мав волю пересування по місту [Там же, с.194]. В подальшому, до 1944 року Бандера, Стецько та інші перебували на почесних умовах в ув'язненні в концтаборі Заксенхаузен. Нажаль, німці до кінця не

розібравшись в обстановці нанесли потужного удару і по більш поміркованій ОУН(М), заарештували, а потім стражили багатьох її членів.

Характерно, що не дивлячись на розгром ОУН співпраця націоналістів з німцями продовжилась, проте це не проблема даної статті.

Разом з цим, характерно, що існували певні українські кола, які розуміли, що української незалежності швидко не буде, але при цьому з великою повагою і дуже приязно відносились до Німеччини. Одним з представників цих кіл був видатний український вояк, полковник Армії УНР та майор Війська Польського Я. Гальчевський. Ще на початку 1940 р., тобто ще до нападу на СРСР, аналізуючи своє враження від оунівської пропаганди, він записав в своєму щоденнику: «Сучасні ефектовці не розуміють нової епохи, а головне, не знають в якій формі буде Україна: при найширшій самоуправі це буде окрема провінція німецької великої європейської імперії» [4, с.124]. Як згадували самі німці «розсудливі українці часто висловлюють думку, що в їхній країні... бракує провідних особистостей та що державотворча сила України взагалі ніколи не була достатньою» [1, с.402].

На нараді вищих керівників Рейху 20 червня 1941 року А. Розенберг запропонував поділити європейську частину Радянського Союзу на чотири рейхскомісаріати, з наданням кожному різних зовнішніх форм: протекторат Балтенланд (Прибалтику), національну державу Україна, федеративну державу Кавказ і позбавлену національних окраїн Московію. Україна повинна була зайняти територію в 1,1 млн. кв. км з населенням в 60 млн. осіб [8, с.95]. Виконати цей намір не вдалося, хід війни не дозволив. Тим більше, що 20 серпня 1941 року західноукраїнські землі – Львівська, Дрогобицька, Станіславська, Тернопільська області під назвою «дистрикт Галичина» були приєднані до Генерал-Губернаторства, тобто до польських територій в складі Третього Рейху. На думку багатьох німців саме туди, куди і було потрібно (бо ці землі розглядались як імперські, враховуючи їх перебування у складі Австро-Угорщини).

Зауважимо, що звичайно, більшість вітчизняних істориків с сумом пишуть, що німці від'єднали від України частину її земель (окрім «Галичини», ще й «Трансністрію», передану до Румунії), забуваючи, додати, що замість цих територій до складу рейхскомісаріату «Україна» повинні були увійти Воронежська, Ростовська, Сталінградська та Саратовські області Росії [15, s.77]. На наш погляд це трохи схоже на адресований Гітлеру меморандум А. Мельника; виходячи з цього можна допустити, що цей документ таки потрапив до вищих посадових осіб Рейху, тим більше, що кордони рейхскомісаріатів розроблялись німецькими демографами та етнологами з відомства Розенберга.

Таким чином швидко поява незалежної української держави була на думку нацистів неможлива. Навіть такі лояльні до України вищі керівники Рейху, як Й. Геббельс та А. Розенберг, що неодноразово виступали за надання Україні особового статусу, а Розенберг в майбутньому – і незалежності, не намагались відразу проголосити незалежність цих територій. Стосовно ж ставлення до цієї проблеми особисто Гітлера, можна зробити висновок, що ідеї Розенберга ним не відкидались. Про це свідчить факт, що під час розробки плану «Барбаросса» 18 грудня 1940 р. Гітлер дав керівні інструкції: «Всю територію Росії слід поділити на ряд держав з власними урядами, які готові укласти з нами мирні угоди...» [9, с.765]. В цьому ключі і розроблялись меморандуми Розенберга. Однак в подальшому Гітлер зосередився виключно на веденні війни, відклавши всі інші справи в «довгий ящик». Особливо не втручався фюрер і в управління окупованими територіями, доручивши це своїм сатрапам.

Проаналізувавши великий пласт джерел та наукової літератури автор прийшов цікавого висновку, що кожен з нацистських намісників, не дивлячись на мутний потік різноманітних наказів та директив, проводив свою власну окупаційну політику. Таке положення речей стало можливим завдяки так званій «анархії компетенцій»: часто було незрозумілим кому повинен підпорядковуватись той чи інший губернатор. Ця думка актуальна для будь-якої окупованої нацистами країни. Яскравим прикладом цього твердження є ситуація, що утворилась в окупованій Україні. Наприклад, О. Вехтер, губернатор Галичини, маючи звання групенфюрера СС підпорядковувався рейхсфюреру СС, а як губернатор Галичини – Імперському губернатору Польщі Г. Франку. Досить часто він отримував від них взаємовиключні накази. Це дозволяло йому керувати Галичиною на свій розсуд. Відомо, що О. Вехтер та губернатор Криму А. Фрауенфельд були досить лояльними до місцевого населення. Останній, навіть, нещадно критикував окупаційну політику в Україні та особисто Є. Коха перед Гітлером [3, с.275,277-280]. В Рейхскомісаріаті «Україна» всю повноту влади мав Є. Кох, який дуже жорстоко поводився з українцями, за що мав багато критиків в верхівках влади Німеччини. Накази свого безпосереднього керівника – А. Розенберга, Кох звичайно ігнорував, спираючись на своє поважне становище в керівних колах НСДАП. В останньому випадку це пояснюється, насамперед, особистими якостями Коха, його надзвичайним самодурством та жорсткістю. Коху було байдуже ким керувати – українцями, норвежцями, голландцями, чехами або греками – на нашу думку він жорстоко поводився б з любым населенням, в яку би країну його не направили.

Один з цікавих поглядів на майбутнє України був представлений в статті «Німеччина і українці», яку було надруковано 24 січня 1942 р. в газеті «Дойтше Україне-цайтунг». В цій великій статті викладені основні засади та принципи українсько-німецьких відносин. В ній гостро, влучно та іронічно критикуються різноманітні національні «рекламовані партійники». Нема в статті нічого і про майбутню незалежність України. Натомість там є такі рядки: «Німеччина – як провідна держава, могутня імперія та ідеологічна опора Нової Європи організує її на нових політичних та господарських засадах... Здобуті кров'ю німецьких вояків простори України в першу чергу мусять

бути під її контролем. Український народ вичерпаний і знедолений, наче слаба людина по довгій і важкій недузі, не був би в силі сам зорганізувати забезпечену державу... Всі хто це розуміє, можуть лише радіти, що Україна діждалася такої тісної співпраці з Німеччиною» [5, Ф. Р-2984, Оп.1, С.1, АА.37-45]. Аналізуючи цю статтю можна зробити висновок, що Україні пропонувалось ввійти до ряду інших європейських країн, які після переможного закінчення війни утворять «Нову Європу». Саме цим було обумовлене майбутнє формування дивізії військ СС «Галичина».

Аналізуючи свідчення багатьох німецьких керівників, вцілілі документи, приходиш до цілком доречного висновку, що проблема державності не лише України, але і інших окупованих радянських територій повинна було вирішатись після війни. Беручи до уваги так звані «проукраїнські кола» (вже згадані Геббельс та Розенберг) серед нацистських сановників, думка про утворення держави під протекторатом Німеччини, як цього хотіли і Мельник і Бандера не виявляється такою вже фантастичною. Навіть сам Г. Гімmlер, якого вважають чи не головним супротивником слов'янської державності в приватній розмові стверджував, що після перемоги над СРСР та знищенням комунізму, народи Росії отримають державність [10, с.292].

Таким чином можна зробити наступні висновки. Створення незалежної Української держави в 1941 р. було не можливим. В подальшому така можливість нацистами не відкидалася, але лише після переможного закінчення війни. В історичній перспективі відмова нацистів від створення української держави пішла лише на користь Україні, бо поява ще одного сателіту у Третього Рейху ні як не порадувало б об'єднанні нації. Однак в подальшому ця проблема чекає на прискіпливе дослідження незаангажованих істориків.

Список літератури: 1. Акт 30 червня 1941. Документи і матеріали. – Львів-Київ: Літературна агенція «Піраміда», 2001. – с.557. 2. Брицький П.П. Україна у Другій Світовій Війні (1939-1945 рр.) / Брицький П.П. – Чернівці, 1995. – 114 с. 3. Бройнингер В. Противники Гітлера в НСДАП 1921-1945 / Бройнингер В. – М.: Астрель, 2006. – с.397. 4. Гальчевський Я. З воєнного нотатника / Гальчевський Я. – К.: Діокор, 2006. – с.191. 5. Державний архів Харківської області. 6. Дмитрук К. Безбатченки / Дмитрук К. – Львів: Каменяр, 1972. – 222 с. 7. Картье Р. Тайны войны / Картье Р. – Саратов, 2000. – с.208. 8. Косик В. Україна і Німеччина в роки Другої Світової Війни / Косик В. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – 660 с. 9. Лисенко О., Нестеренко В. Окупаційний режим на Україні у 1941-1943 рр.: адміністративний аспект / О. Лисенко, В. Нестеренко // Архіви окупації 1941-1944. Т.1. – С.762-769. 10. Менвелл Р., Френкель Г. Знаменосец «Чорного ордену». Гімmlер / Р. Менвелл, Г. Френкель; [пер. с англійського П.В. Рубцова] – М.: Центрполиграф, 2000. – 428 с. 11. Носков А.М. Норвегия во Второй Мировой войне 1940-1945./ Носков А.М. – М.: Наука, 1973. – с.276. 12. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. – К.: Наукова думка, 2005. – с.52. 13. Політична історія України ХХ століття. Т.4. – К.: «Генеза», 2003. – С.419. 14. Стахів Є. Крізь тюрми, підпілля й кордони / Стахів Є. – К.: Рада, 1995. – 318 с. 15. Nolte H.-H. Der deutsche Überfall auf die Sowjetunion 1941. Text und Dokumentation. – Hannover, 1991. – 196 s.

Поступила в редакцію 10.01.2011